

VYTAUTO DIPLOMATINIAI RAŠTAI

LAIŠKAI. Vytauto epistolinis-dokumentinis palikimas yra labai gausus. Neskaičiuojant mokslinėje periodikoje ir įvairios tematikos dokumentų rinkiniuose paskelbtų šio kunigaikščio raštų, vien keli specialūs sąvadai apima ne mažiau kaip 456 pozicijas. A. Prochaskos parengtame ir 1882 m. publikuotame sąvade *Codex epistolaris Vitoldi*¹ paskelbti 258 Vytauto laišakai, pasirašyti jo vieno arba drauge su Jogaila (kartu su kitų valdovų bei įvairių pareigūnų laiškais Vytautui čia publikuoti 1507 dokumentai). J. Ochmańskio (Ochmanskio) parengtame ir 1986 m. publikuotame sąvade *Vitoldiana: Codex privilegiorum Vitoldi*² paskelbti 207 Vytauto raštai (su abejotinais ir falsifikuotais – 228). Išaugęs dokumentų srautas liudija apie organizuotos veiklos pobūdį didžiojo kunigaikščio raštinėje, o raštų turinys kalba ne tik apie įsisavintus tokios veiklos: diplomatinio susirašinėjimo ir pan., įgūdžius, bet ir apie deramą valdovo aplinkos raštingumo lygį. Tokį vertinimą paremia specialūs istorikų tyrinėjimai.

Bendra daugelio nuomone, būtent su Vytauto įgyvendintomis valstybės valdymo reformomis reikia sieti pastoviai veikusios raštinės atsiradimą³. Joje dirbo nemažai lenkų, pasitelktų iš Lenkijos Karalystės žemės ir Jogailos lotyniškosios kanceliarijų, keletas vokiečių iš Prūsijos, taip pat keletas rusėnų, susipažinusių su Voluinės rašto tradicijomis. Tarnavo ir vienas kitas lietuvis. Tuo metu raštinė dar neturėjo pastovaus vadovo – kanclerio: tokia pareigybė žinoma tik nuo 1441 m.⁴ Jo pareigas atlikdavo vyresnieji sekretoriai: Mikalojus Cebulka, Mikalojus Maldžikas ir galbūt kai kurie kiti pareigūnai. Yra žinoma, kad prie kai kurių raštų rengimo, netgi redagavimo prisidėjo Vilniaus seniūnas Manvydas, Podolės seniūnas Daugirdas⁵, valdovo maršalka Čupurna ir kt. Išnagrinėjusi šių ir kitų asmenų parengtus Vytauto laiškus Viduramžių epistolografijos šviesoje, R. Čapaitė priėjo prie tokios išvados: „Aptarotji medžiaga leidžia kalbėti apie Lietuvos didžiojo kunigaikščio epistolinį palikimą kaip viduramžių kultūrinį tekstą, apimantį tiek bendriausius tuometinės epistolikos bruožus, tiek konkrečiame laiške išgyvenamą XIV a. pabaigos–XV a. pradžios politiko patirtį, išreiškiamą stereotipine, sustingusia, o drauge ir labai gyva, įtaigia literatūrine forma“⁶.

Vytauto raštų literatūrinė analizė, nauja laiškų publikacija, svarbesniųjų dokumentų vertimas į lietuvių kalbą ilgainiui padėtų apčiuopti ir pilniau įvertinti didžiulę šio dar menkai žinomo Viduramžių Lietuvos raštijos komplekso reikšmę bei vertę. Šiuo metu literatūros istorikai gali kalbėti apie kuriuos ne kuriuos tekstus, palikusius pėdsaką lietuvių literatūros istorijoje.

Po Žalgirio mūšio (1410) vykstant atkakliai tarptautinei diplomatinei kovai dėl Žemaitijos (ar ją gražinti Lietuvai, ar palikti Vokiečių ordinui), Vytautas kai kuriuos savo reikalavimus grindė ne tik paveldėjimo ir nuosavybės, bet ir *etnolingvistiniais* (šiuo atveju – lietuvių kalbos) argumentais. XIV a. pabaigoje ir Jogaila, ir Vytautas dėl įvairių politinių manevrų buvo Žemaitiją padovanoję Vokiečių ordinui. Laimėjus Žalgirio mūšį, kuris iš esmės ir kilo dėl Žemaitijos, reikėjo ją žūtbut atsiimti. Tuo tarpu Vengrijos ir Čekijos karalius Šv. Romos imperijos imperatorius Zigmantas nenorėjo Žemaitijos pripažinti Lietuvai. Vytautas 1420 m. nusiuntė jam lotynišką laišką, kuriame rašoma:

¹ *Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae, 1376–1430, collectus opera A. Prochaska, Cracoviae, 1882.*

² *Vitoldiana: Codex privilegiorum Vitoldi magni ducis Lithuaniae, 1386–1430, zebrał i wydał J. Ochmański, Warszawa, Poznań, 1986.*

³ Apie tai plačiau žr. Dubonis, A., „Raštininkas“, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra: Tyrinėjimai ir vaizdai*, sud. V. Ališauskas, L. Jovaiša, M. Paknys, R. Petrauskas, E. Raila, Vilnius, 2001, p. 574–587.

⁴ Petrauskas, R., *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje–XV a.: Sudėtis – struktūra – valdžia*, Vilnius, 2003, p. 155. Autorius monografijos priede pateikia vertingų biografinių duomenų apie čia minimus pareigūnus ir daugelį kitų didikų ir bajorų.

⁵ Dubonis, A., „Raštininkas“, p. 576.

⁶ Čapaitė, R., „Vytauto laišakai kaip Viduramžių epistolinio žanro pavyzdys“, in: *Metraščiai ir kunigaikščių laišakai*, ats. red. M. Vaicekauskas (ser. *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 4), Vilnius, 1996, p. 95.

[...] dėl Žemaičių žemės, kuri yra mūsų paveldėjimas ir mūsų tėvonija iš teisėtos prosenolių bei senolių įpėdinystės. [...] ji dabar yra ir visada buvo viena ir ta pati Lietuvos žemė, nes yra viena kalba bei tie patys gyventojai. Bet kadangi Žemaičių žemė yra žemiau negu Lietuvos žemė, todėl ir vadinama Žemaitija, nes taip lietuviškai yra vadinama žemesnė žemė. O žemaičiai Lietuvą vadina Aukštaitija, t. y. iš Žemaičių žiūrint, aukštesne Žeme.⁷

Toliau vykstant diplomatinei kovai, Jogailos ir Vytauto įgalotinis rašo popiežiaus įgalotiniui (lotynų k.):

Žemaitija ir Sūduva, dėl kurių dabar eina ginčas [...], buvo tos Lietuvos kunigaikštystės žymūs nariai bei priklausė tai kunigaikštystei [...]. Apskritai, visų tų žemių žmonės kalbėjo ir dabar kalba lietuvių kalba. Ir jie neturi ir niekada neturėjo kitos kalbos kaip kad lietuvių, nes nebuvo ir šiandien bent nėra to, kad lietuviai jos nesuprastų arba nebūtų supratę [...]. [...] Ir minėtoji žemė paprastai būdavo, visą laiką buvo vadinama ir turėjo vardą ir dabar žmonių kalba yra vadinama Žemaitija, t. y. lietuvių kalba – žemesnioji Lietuva [...].⁸

Argumentas, kad kraštas turi priklausyti Lietuvai, nes ten gyvenantys žmonės kalba lietuviškai, yra naujoviškas, sakytume, jau pranašaujantis Renesansą, apibrėžiantį tautinę savimonę, žmogaus priklausymą savo tautai.

Yra vienas dokumentas, kuris parodo, kad Vytautas ir Jogaila tarpusavyje kalbėdavosi lietuviškai. Reikia manyti, lietuvių kalba skambėjo Vilniaus pilyse XIV ir XV a., gal ir vėliau. Vytauto valdomoje Lucko (dabar Ukraina) pilyje 1429 m. vyko tarptautinis valdovų suvažiavimas, kurio metu kilo konfliktas tarp lietuvių ir lenkų didikų dėl Vytauto karūnavimo Lietuvos karaliumi. Vytautas primena Jogailai tuometinį jų pokalbį. Imperatorius Zigmantas ir Vytautas tada tarėsi Lucke su Jogaila, štai toji laiško, parašyto lotynų kalba, ištrauka:

O kai sustojome pas Jus miegamajame, Ponas Romos Karalius [Zigmantas] pradėjo kalbėtis su Jūsų šviesybe, primindamas vakarykštį reikalą [Vytauto karūnavimo projektą]. Jūsų Šviesybė tučiuojau pasakė, kad Jūs tam pritariate ir tuo džiaugiatės. Mes lietuviškai Jums tarėme⁹: „Pone Karaliau, neskubėkite su tuo reikalu; pirma aptarkime su Jūsų prelatais bei baronais, ir mes panašiai padarysime“.¹⁰

Vytautas tada prabilo lietuviškai, kad jo pokalbio su Jogaila nesuprastų Zigmantas. Matome, kad lietuvių kalba Viduramžiais buvo vartojama Lietuvoje net pačiuose aukščiausiuose sluoksniuose.

„VYTAUTO SKUNDAS PRIEŠ JOGAILĄ IR SKIRGAILĄ“. Vienas iš Lietuvos metraštinės raštijos šaltinių yra vadinamasis „Vytauto skundas prieš Jogailą ir Skirgailą“¹¹, prieš du savo pusbrolius Algirdaičius. Skundas parašytas 1390 m. vokiečių kalba. Tais metais Vytautas iš Lietuvos antrą kartą pabėgo pas Kryžiuočius į Prūsiją. To rašto kalbos srovė nepertraukiama jokiais stilistiniais padailinimais, o tai yra sakomojo, o ne rašomojo žodžio požymiai. Reikia manyti, kad „Skundą“ Vytautas padiktavo vokiečių raštininkui¹². Jis parašytas Ordino reikalavimu, kad šis, remdamas Vytautą, galėtų įrodyti palaiką teisėtą Lietuvos valdovą. Remiantis šio skundo pradine dalimi, buvo parašytas pirmasis „Lietuvos didikų kunigaikščių metraščio“ pasakojimas – apie Kęstučio ir Jogailos konfliktą.

Eugenija Ulčinaitė, Albinas Norvaišas, *Lietuvių literatūros istorija, XIII–XVIII amžiai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, p. 54–57.

⁷ *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. 1: Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos, sud. N. Vėlius, Vilnius, 1996, p. 529.

⁸ *Lietuvos TSR istorijos šaltiniai*, t. 1: Feodalinis laikotarpis, vyr. red. J. Žiugžda, Vilnius, 1955, p. 93.

⁹ Lot. *Nos vero in lithwanico diximus ad vos; Codex epistolaris Vitoldi*, p. 816.

¹⁰ „Vytauto laiškas“, iš lotynų k. vertė D. Staškevičienė, iš vokiečių k. vertė R. Čapaitė, E. Gudavičius, in: *Metraščiai ir kunigaikščių laiškas*, p. 212.

¹¹ Žr. *Lietuvos metraštis. Bychovco kronika*, vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė R. Jasas (ser. *Lituanistinė biblioteka*), Vilnius, 1971, p. 179–183.

¹² Alminauskis, K., „Vytauto skundas“, in: *Archivum philologicum*, Kaunas, 1939, kn. 8, p. 189.